

УДК 159.923

DOI <http://dx.doi.org/10.15421/102004>

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СІМ'Ї В КОНТЕКСТІ ПОДРУЖНИХ КОНФЛІКТІВ PECULIARITIES OF FAMILY VALUE ORIENTATIONS IN THE CONTEXT OF MARITAL CONFLICTS

Бунас А.А.,

к.психол.н., доц. кафедри загальної психології та патопсихології,
ДНУ ім. Олеса Гончара
bunasalina@gmail.com

Розглянуто й обгрунтовано актуальність проблеми ціннісних орієнтацій подружжя в контексті конфліктних ситуацій. Визначено, що ціннісні орієнтації є психологічним утворенням, механізмом особистісного росту та саморозвитку, що відображає його характер та становить собою динамічну систему особистості. Ціннісні орієнтації сім'ї залежать від особистісних цінностей кожного з членів подружжя, їх очікувань щодо одне одного, соціальних та сімейних ролей, власної ідентичності. Встановлено, що існують ціннісні орієнтації, які при взаємодії партнерів підсилюють неконструктивні форми поведінки та дають підстави для підвищення рівня конфліктності між ними.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, сім'я, подружні конфлікти, гармонічні стосунки, функціонування.

Background. Psychological analysis of the family as a small social group, conditions and mechanisms of its functioning involves the study of the value orientations of spouses which are one of the ascertaining factors of the family, regulating marital relations, determining their relationship to each other, children and the world in general. Differences in the individual systems of values of the married couples are the main obstacle to the social integration of the family, its full functioning. The acute conflicts that arise on this ground make normal intra-family communication impossible and endanger the existence of the family so the study of the value aspects of families will create a positive potential for increasing understanding and harmony in modern families.

The **objective** of this paper is to highlight the results of the empirical study of the characteristics of value orientations that determine the quality of married life and can serve as a basis for reducing the number and scale of marital conflicts.

Method. Questionnaire portrait value questionnaire "PVQ-57" by Sh. Schwartz; "Interaction of spouses in a conflict situation" by Yu. Alyoshin, L. Gozman, O. Dubovska; questionnaire "Spouses' reactions to the conflict" by O. Kocharyana.

The **sample** included 60 testees: 15 married couples (aged from 23 to 35) and 15 married couples (aged from 27 to 45).

Results. The results of the empirical study of the value orientations of spouses allowed to confirm the opinion that there are special value orientations (safety, stimulation, achievement, kindness, in a specific way traditionality), which reinforce unconstructive forms of behavior among partners and give grounds for conflict between partners. At the same time the values of family traditions, independence and universalism determine the quality of married life to greater extent and are relevant for reducing the number and scale of marital conflicts.

Conclusion. The formation of the system of personal values is an important condition for harmonious personal development and functioning, helps to understand life experience, successfully adapt to society and self-realization to achieve goals, especially when it comes to marital relations. Spouses through their own reflection, general and holistic view of themselves, through the development of self-awareness as a process of self-knowledge, form a system of family value orientations that determine the direction of their joint activities, behavioral strategies, styles of interaction with others.

Keywords: values, value orientations, family, marital conflicts, harmonious relationships, functioning.

Постановка проблеми. Коли йдеться про сучасне суспільство, дослідники переважно спочатку акцентують увагу на актуальних ціннісних структурах українського населення: орієнтованості на матеріальні потреби; постійному звуженні поля соціального інтересу; пластичності менталітету українського населення, що породжується його здатністю адаптуватись до будь-яких соціальних змін; підпорядкованості масової свідомості впливу засобів масової інформації як зовнішнього прояву віртуалізації способу життя; відсутності регулювальних функцій моральної свідомості; поклонінні значної частки населення владі, навіть у ситуації відносної свободи вибору альтернатив; культурній невимогливості і готовності споживати будь-які моральні сурогати. Іншими словами, виникає парадоксальна ситуація: з одного боку люди прагнуть радикальних змін, з іншого – спостерігається глибока криза в усіх сферах суспільного функціонування.

Психологічний аналіз сім'ї як малої соціальної групи, умов і механізмів її функціонування передбачає вивчення ціннісних орієнтацій подружжя, які є одним із констатувальних чинників, що регулює взаємини між подружжям, визначає їх ставлення один до одного, до дітей, інших людей, навколишнього світу взагалі. Розбіжності в індивідуальних системах ціннісних орієнтацій подружжя є головною перешкодою для соціальної інтеграції сім'ї, її повноцінного функціонування. Гострі конфлікти, що виникають на цьому ґрунті, роблять неможливим нормальне внутрішньосімейне спілкування і створюють небезпеку для існування родини, тому саме дослідження та вивчення ціннісних аспектів родини буде створювати позитивний потенціал для підвищення рівня порозуміння й гармонії в сучасних сім'ях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій складають фундаментальні положення стосовно різноманітних аспектів ціннісних орієнтацій у працях вітчизняних та зарубіжних учених, таких як В. Білські, О. Виноградов, Є. Головаха, Ж. Нюттен, С. Святенко, І. Федул, Ш. Шварц, М. Шевчук; часової перспективи – В. Абрамова, А. Большакова, Ф. Зімбардо, А. Кронік, Д. Леонтьєва, М. Селігмана, О. Сеник, М. Реви. Вивчення різних аспектів функціонування сім'ї відображено в роботах В. Волкової, Ф. Клакхона, Т. Парсонса, В. Семиченко, Ф. Стробека, Б. Херсонського, Е. Шпрангера. Дослідженням сімейних конфліктів займалися М. Дойч, М. Пірен, А. Трапезнікова, В. Юстицький. Проблемам цінностей та ціннісних орієнтацій у родині присвячено праці О. Власенко, Н. Гартмана, Л. Коберник, Ю. Кузнецової, О. Музики, В. Франкла. Особливості формування ціннісної сфери подружжя у своїх роботах висвітлювали Л. Долинська, О. Лобашова, А. Харчев. Усі вищезазначені напрацювання дають підстави вважати, що окреслена проблематика є не лише актуальною, але й суспільно необхідною.

Метою статті є висвітлення результатів емпіричного дослідження особливостей ціннісних орієнтацій, що визначають якість подружнього життя та можуть виступати підґрунтям на шляху зменшення кількості й масштабності подружніх конфліктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сім'я – це соціальне об'єднання, члени якого пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною

відповідальністю і взаємодопомогою. В її основу покладено шлюбні стосунки, в яких відображається як біологічна, так і соціальна природа людини, як матеріальна, так і духовна сфери соціального життя (Skliaruk, 2013). При цьому змістовний бік спрямованості особистості, її ставлення до навколишнього світу, до інших людей і до самої себе зумовлює система ціннісних орієнтацій. Останні виражають особистісну значимість соціальних, культурних, моральних цінностей, відображаючи ціннісне ставлення до дійсності. Цінності регулюють спрямованість, ступінь зусилля суб'єкта, значною мірою визначають мотиви і цілі організації діяльності (Shatynska, 2013).

Аналіз наукових досліджень щодо проблематики ціннісних орієнтацій дає змогу розподілити їх на декілька напрямів: перший, присвячений пошуку чіткої дефініції поняття «цінність» та «ціннісні орієнтації», що реалізовувався у працях А. Здравомислова, Д. Леонтьєва, В. Ядова, другий – щодо вивчення структури ціннісних орієнтацій, здійсненого А. Бітуєвою, А. Іващенко, Н. Фроловою. В межах третього напрямку досліджуються особливості морального розвитку особистості, механізми формування моральних цінностей та ціннісних орієнтацій в роботах А. Донцова, В. Матвійчик, М. Шевчук та інших.

На сучасному етапі розвитку психологічного знання під ціннісними орієнтаціями розуміють цілі, прагнення, бажання, життєві ідеали, систему певних норм (В. Ольшанський, А. Титаренко), установки на ті чи інші цінності матеріальної або духовної культури суспільства (А. Здравомислов, В. Ядов), вияв потреби (В. Злотніков), ставлення до навколишнього середовища (В. Водзинська), детермінанти прийняття рішень (Ю. Жуков, Т. Корнілова), складні узагальнені системи ціннісних уявлень (І. Попова, А. Ручка), основний канал перетворення культурних цінностей на стимули і мотиви практичної поведінки людини (В. Алексєєва), типи пізнавальних реакцій людини (Е. Шпрангер) тощо (Skliaruk, 2013).

Ціннісні орієнтації, згідно з В. Ядовим, становлять собою інтегративні, вільно та відповідально обрані особистістю установки, які виробляються не в кожного індивіда, а лише в такого, який досягнув певного рівня розвитку (Groningen, 2008).

На думку А. Титаренко, ціннісні орієнтації є такими елементами моральної свідомості, що об'єктивуються у вчинках і тісно пов'язані з потребами та інтересами індивіда, з емоційно-вольовими механізмами його психіки (Tkachuk & Ishchenko, 2017). Вчена наголошує, що цінності та ціннісні орієнтації є центральним елементом етичної свідомості, тобто «ціннісні орієнтації – це стійкі, інваріантні, певним чином скоординовані утворення («одиниці») моральної свідомості – основні її ідеї, поняття, «ціннісні блоки», що виражають суть етичного сенсу людського буття, а опосередковано – і найбільш спільні культурно-історичні умови та перспективи».

Як зазначає Т. Пороховська, «ціннісні орієнтації – це елементи структури свідомості особистості, що характеризують змістовний бік її

спрямованості. У формі ціннісних орієнтацій в результаті засвоєння ціннісних значень у процесі соціалізації фіксується істотне, найбільш важливе для людини» (Silyaevoj, 2002).

Особливо близьким у контексті чинного наукового пошуку є тлумачення ціннісних орієнтацій як «кластерів» інтерналізованих цінностей, що, зокрема, яскраво відображено в теоретичних розробках та експериментальних дослідженнях цінностей Ш. Шварца. Вчений акцентує увагу на тому, що сукупність цінностей є певною мірою організованим мотиваційним континуумом або розглядом окремих мотиваційних розбіжностей між цінностями (Schwartz, 2012).

Ш. Шварц постулював, що всі індивідуальні цінності ґрунтуються на базових умовах людського існування (одній або більше): а) потреби організму, б) прагнення до соціальних взаємодій та в) потреба в належності до групи. Виокремлені дев'ятнадцять цінностей ґрунтуються на означених умовах і відповідають функціональним вимогам, які визначені вченим для базових цінностей. Цінності, на думку науковця, фокусуються на: а) особистій або соціальній вигоді від результату, б) зростанні і саморозвитку чи уникненні тривожності та захисту, в) відкритості до змін або збереженні статусу-кво, г) спрямованості на власне благо чи благо інших (Schwartz, Cieciuch, Vecchione, Davidov, Fischer, Beierlein, Ramos, Verkasalo, Lonnqvist, Demirutku, Dirilen-Gumus & Konty, 2012).

А. Здравомислов розглядає ціннісні орієнтації як «відносно стійке, вибіркове ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних благ та ідеалів, що можливо розглядати як предмети, цілі або засоби для задоволення потреб життєдіяльності особистості. У ціннісних орієнтаціях акумулюється весь життєвий досвід, накопичений в індивідуальному розвитку людини» (Skliaruk, 2013).

Д. Фельдштейн наголошує, що «ціннісні орієнтації є інтегральними (інформативно-емоційно-вольовими) властивостями і станами готовності особистості до того, щоб свідомо визначити й оцінити своє місце розташування в часі та просторі природного чи соціального середовища. Можливість обрати власний стиль поведінки та напрям діяльності, ґрунтуючись на особистому досвіді та відповідно до конкретних умов постійно змінюваної ситуації» (Silyaevoj, 2002).

Е. Шпрангер розглядає ціннісні орієнтації як «форму пізнання світу» або «форму життя» та виділяє у своїй класифікації шість типів пізнання світу, яким відповідає шість типів особистості, а саме: теоретична людина, економічна людина, естетична людина, соціальна людина, політична людина, релігійна людина, при цьому кожному типу особистості відповідає одна домінуюча особиста цінність, яка є орієнтиром для життя (Shpranger, 1992).

Система ціннісних орієнтацій – це індивідуальна ієрархічна структура взаємозалежних ціннісних орієнтацій, які відіграють як пасивну, так і активну роль у становленні індивіда як особистості, яка не є стабільною та незмінною, а її динаміка зумовлена впливом об'єктивних (умови життєдіяльності, соціально-економічний лад та ін.) і суб'єктивних (комплекс

засобів, які включені в процес виховання, індивідуально-особистісні характеристики тощо) детермінант. Отже, ціннісні орієнтації формуються впродовж усього процесу соціалізації, займаючи при цьому як пасивну, так і активну позицію у становленні індивіда як особистості (Shevchuk, 2000).

Ф. Клакхон та Ф. Стродбек, аналізуючи культурні ціннісні орієнтації, виокремлюють такі групи культурних ціннісних орієнтацій: 1) орієнтації, пов'язані з уявленнями про людську природу (йдеться про уявлення стосовно того, чи є людина за природою доброю або злою); 2) орієнтації, пов'язані з уявленнями про характер стосунків між людиною і природою (хто посідає домінуючу позицію); 3) орієнтації, пов'язані зі стосунками між людьми (індивідуальні, групові, родові); 4) орієнтації, пов'язані з уявленнями про особистість (ідеться про розуміння існування в термінах «робити», «бути», «зростати»); 5) часові орієнтації (на минуле, теперішнє або майбутнє).

М. Рокіч визначає цінності як «стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки чи кінцева мета існування краще з особистої чи соціальної точок зору, ніж протилежний або зворотний спосіб поведінки, або кінцева мета існування». Вчений виділяє два рівні ієрархії: цінності-цілі, або кінцеві цілі існування, і цінності-засоби, або засоби поведінки особистості. На його думку, цінності особистості характеризуються такими ознаками: витoki цінностей прослідковуються в культурі, суспільстві й особистості; вплив цінностей простежується практично в усіх соціальних феноменах, які заслуговують на вивчення; загальне число цінностей, що є надбанням людини, порівняно невелике; всі люди володіють одними і тими ж цінностями, хоча і в різному ступені; цінності організовані в системи (Shevchuk M., 2000).

Отже, ціннісні орієнтації є психологічним утворенням, механізмом особистісного росту та саморозвитку, що відображає характер розвитку та становить собою динамічну систему особистості.

В. Торохтій та Р. Овчарова пропонують розглянути основні складові ціннісних орієнтацій подружжя: когнітивна складова ціннісних орієнтацій (переконання в пріоритетності будь-яких цілей, типів і форм поведінки в деякій ієрархії); емоційна складова (односпрямованість емоцій подружжя відносно тієї чи іншої ціннісної орієнтації, реалізується в емоційному забарвленні й оцінному ставленні до спостережуваного, визначає переживання і почуття, показує значимість цінності та її пріоритети) та поведінкова складова (як раціональна, так і ірраціональна; головне в ній – спрямованість на реалізацію ціннісної орієнтації, досягнення значимої мети, захист тієї чи іншої об'єктивної цінності) (Skliaruk, 2013). Всі ці три складові є поєднанням емоцій, почуттів, переконань і поведінкових проявів подружньої пари. Цей зв'язок визначає міцність взаємодії виділених компонентів. Зміна однієї відбивається на всіх інших складових ціннісних орієнтацій подружжя.

Значущим у ціннісно-орієнтаційній єдності і подружній сумісності є узгодження функціонально-рольових очікувань чоловіка та дружини. Очікування – це установка на майбутнє, яка скріплює людину з життям,

робить її більш стійкою в період змін, вселяє віру, надію і любов. Позитивні очікування роблять людину терплячою до незгод сьогодення. Втрата позитивних очікувань призводить до втрати ціннісних орієнтацій. Людина починає орієнтуватися на випадок, впадає в марновірство, занурюється в ситуативні особисті проблеми, пливе за течією (Chernykov, 1998).

Цінності сім'ї є потужним інтегральним фактором для сімейної системи – як на рівні взаємодії подружжя один з одним, так і на рівні взаємодії батьків з дітьми. Крім того, ціннісні орієнтації визначають динаміку сім'ї загалом і шлюб зокрема. Батьківська сім'я є первинним соціальним середовищем індивіда, середовищем соціалізації. Сімейна атмосфера, взаємини в сім'ї, ціннісні орієнтації та установки батьків є першим фактором у розвитку особистості. Батьки зазвичай є для індивіда значущими людьми, тому здійснення ними батьківської і подружньої ролі усвідомлено чи неусвідомлено згодом копіюється у власній родині (Nyamalyajnen, 1993).

Для узгоджених взаємин у сім'ї важлива система цінностей, сформованих у батьківській родині. Подружжя має можливість проаналізувати, переглянути структуру рольових стосунків між батьком та матір'ю. Вони обирають те, що підходить для своєї нової сім'ї, визначають соціальну, особисту цінність і значимість, співвідносять із особистими переконаннями та установками і тільки після цього приймають або відкидають цю систему цінностей.

Сімейні цінності – це позитивні і негативні показники значущості об'єктів, що належать до заснованої на єдиній спільній діяльності єдності людей, пов'язаних шлюбом – батьківством, залученістю цих об'єктів у сферу життєдіяльності, інтересів, потреб, соціальних відносин (Schneider, 2000). Виходячи з такого визначення, виділяють три групи сімейних цінностей: цінності, пов'язані з подружжям; цінності, пов'язані з батьківством; цінності, пов'язані зі спорідненістю. Серед різноманіття цінностей подружжя можна виділити такі основні: цінність шлюбу, цінність рівноправності у подружжя, цінність домінування одного з них, цінності різних статевих ролей у сім'ї, цінність міжособистісних комунікацій між подружжям, взаємопідтримки та взаєморозуміння між чоловіком та дружиною. До основних цінностей батьківства належить цінність дітей, що включає в себе цінність багатодітності або малодітності, а також цінність виховання та соціалізації дітей у сім'ї. До цінностей спорідненості можна віднести цінність наявності родичів (наприклад, братів і сестер), цінність взаємодії та взаємодопомоги між родичами, цінність розширеної або нуклеарної сім'ї (Schneider, 2000). Досліджуючи цінності та ідеали в системі ціннісних орієнтацій сучасної української молоді, варто говорити про те, що структуру ціннісних переваг та орієнтацій молоді можна поділити на три групи: високозначимі цінності (матеріальна забезпеченість, здоров'я, любов, свобода, чесність, справедливість); середньозначимі цінності (дозвілля, спілкування з ровесниками, робота, стосунки з батьками, навчання, сім'я); малозначимі цінності (релігія, культура, суспільство, держава).

Отже, ціннісні орієнтації є психологічним утворенням, механізмом особистісного росту та саморозвитку, що відображає характер розвитку та становить собою динамічну систему особистості. Ціннісні орієнтації сім'ї залежать від особистісних цінностей кожного з членів подружжя, їх очікувань щодо одне одного, соціальних та сімейних ролей, власної ідентичності.

Матеріал та методи. Вибірку досліджуваних склали 60 осіб, з них: 15 шлюбних пар зі стажем сімейного життя до 5 років і віком від 23 до 35 років, та 15 шлюбних пар зі стражем від 5 до 10 років і віком від 27 до 45 років. Емпіричне дослідження було реалізоване із застосуванням портретного ціннісного опитувальника «PVQ-57» Ш. Шварца (адаптацію методики здійснено науковою командою кафедри загальної та медичної психології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара під керівництвом професора Ш. Шварца), «Взаємодія подружжя в конфліктній ситуації» Ю. Альошиної, Л. Гозмана, О. Дубовської, опитувальник «Реакції подружжя на конфлікт» О. Кочаряна.

Результати та їх обговорення. В результаті проведеного емпіричного дослідження були отримані такі результати (таблиці 1, 2).

Таблиця 1

Результати кореляційного аналізу між показниками ціннісних орієнтацій та типом взаємодії подружжя в конфліктній ситуації

Шкали	Проблеми з друзями і родичами	Виховання дітей	Прагнення до автономії	Порушення ролевих очікувань	Норми поведінки	Прояв домінування	Прояв реєноції	Ставлення до грошей	Загальний рівень конфліктності
Конформність	-0,082	0,089	0,129	-0,045	-0,137	-0,030	-0,102	0,247	0,026
Традиції	0,077	-0,155	-0,222	0,110	- 0,306*	0,093	- 0,269*	0,365**	-0,141
Доброта	-0,004	0,026	0,279*	-0,022	0,184	-0,251	0,200	-0,018	0,141
Універсалізм	0,169	0,083	-0,185	0,120	0,020	0,051	-0,250	-0,023	0,001
Самостійність	0,019	0,003	- 0,285*	-0,136	-0,176	-0,185	- 0,285*	0,114	- 0,321*
Стимуляція	0,127	0,121	0,191	-0,109	-0,009	-0,059	0,181	-0,197	0,098
Гедонізм	-0,070	0,054	0,138	-0,009	0,168	0,036	0,152	-0,120	0,129
Досягнення	0,079	0,226	0,006	0,217	0,094	0,179	-0,005	-0,043	0,285*
Влада	0,017	-0,018	-0,002	-0,044	0,046	-0,094	-0,132	0,071	-0,059
Безпека	0,056	0,085	-0,183	-0,002	-0,044	-0,102	-0,082	-0,013	-0,105

Примітка: * – статистично значуща кореляція на рівні $p \leq 0,05$

** – статистично значуща кореляція на рівні $p \leq 0,01$

Можна помітити, що у вибірці виявлено значущі додатні кореляційні зв'язки за такими цінностями: доброта, традиції та досягнення, при цьому значущі від'ємні кореляційні зв'язки з традиціями та самостійністю. Зі зміною ставлення сучасних сімей до культурних і суспільних традицій змінюється і ставлення до грошей та шляхів їх заробітку і витрат, тобто чим

вища цінність традицій, тим більше конфліктів на фінансовій основі. При цьому конфлікти, пов'язані з грошима, в нашому суспільстві безпосередньо корелюють із загальним рівнем задоволеності шлюбом.

Цінність доброти відносно себе та інших пов'язана з усвідомленням власних кордонів, поваги себе, адекватної самооцінки; людина починає краще та більш поважно ставитись до інших. Саме тому, піклуючись про благополуччя інших людей, респонденти піклуються і про власну автономію, не даючи іншим змоги виявляти на їх адресу маніпуляції, токсичність, контроль тощо. Також можна спостерігати, що з підвищенням цінності досягнення зростає рівень загальної конфліктності. Ймовірно, це пов'язано з тим, що замість підтримки партнери починають змагатись один з одним, що викликає напругу в сімейних відносинах.

Цікавим є негативний зв'язок традицій та конфліктів, викликаних на основі норм поведінки. Можна припустити, що чим вища значущість культурних традицій, тим менше виникає необхідність узгодження конфліктів, що викликані дотриманням чи ні певних норм поведінки. Самостійність мислення та вибору способів дії, творчість та дослідницька активність зменшують рівень ревнощів та загальний рівень конфліктності. Можливо, це свідчить про самодостатність партнерів та впевненість один в одному.

Таблиця 2

Результати кореляційного аналізу між показниками ціннісних орієнтацій та типом реакції подружжя на конфлікт

Шкали	Неконструктивні установки на шлюб	Депресія	Протективні механізми	Дефензивні механізми	Агресія	Соматизація тривоги	Фіксація на психотравмі
Конформність	0,095	0,132	-0,186	0,075	-0,067	-0,202	0,012
Традиції	0,046	-0,053	-0,201	-0,052	0,225	-0,298*	-0,100
Доброта	0,044	-0,089	-0,212	0,116	-0,171	-0,120	0,112
Універсалізм	-0,369**	0,160	-0,056	0,132	0,187	0,231	-0,037
Самостійність	-0,075	-0,037	0,076	-0,091	0,013	0,129	0,067
Стимуляція	-0,240	-0,001	0,300*	-0,172	0,025	0,030	0,163
Гедонізм	0,080	0,146	-0,239	0,100	-0,161	-0,103	0,014
Досягнення	-0,206	0,065	0,047	0,133	-0,149	0,102	0,126
Влада	0,069	0,021	-0,149	-0,037	0,105	-0,193	0,038
Безпека	-0,073	-0,125	-0,020	-0,079	-0,053	0,047	0,337**

Примітка: * – статистично значуща кореляція на рівні $p \leq 0,05$

** – статистично значуща кореляція на рівні $p \leq 0,01$

Було встановлено, що існує значущий додатній кореляційний зв'язок за параметрами «безпека» та «стимуляція», а від'ємний – «універсалізм» та «традиції». Амбівалентна цінність «традиції» може проявлятися в тому, що

подружжя, маючи більш високий рівень традиційності, розуміє та приймає їх для своєї сім'ї, буде мати менший рівень соматизації тривоги в конфліктах. Цікавим також є факт того, що універсалізм як віра в особистій свідомості в рівність, певну солідарність із навколишнім світом сприяє виявленню нижчого рівня конфліктності за рахунок побудови більш конструктивних установок на шлюб та партнерські очікування. За умови домінування у взаємодії партнерів цінності безпеки як певної форми застрягання афекту, можливо, порушених формах прив'язаності раннього дитинства, буде мати свій вияв у фіксації на психотравмі та, ймовірно, буде в конфліктних ситуаціях актуалізуватися та не давати змоги гармонійному спілкуванню подружжя.

Отже, аналізуючи типи і реакції подружжя з різним стажем сімейного життя в конфліктних ситуаціях, можливо припустити, що за умови високої соціальної активності партнерів буде зменшуватися допуск психотравмувальної інформації у свідомість, а значить вони зможуть вибудовувати більш конструктивні стратегії взаємодії; якщо подружжя має більш високий рівень традицій, розуміє та приймає їх для своєї сім'ї, то рівень соматизації тривоги в конфліктах буде зменшуватися.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ціннісні орієнтації якісно визначають життєву перспективу особистості шляхом надання значущості усім подіям, що мають місце в процесі індивідуального розвитку особистості, надають людині змогу відчувати повноту та гармонію у процесі життя.

Результати емпіричного дослідження особливостей ціннісних орієнтацій подружжя дали змогу підтвердити думку, що існують особливі ціннісні орієнтації (безпека, стимуляція, досягнення, доброта, певною мірою традиційність), які підсилюють у взаємодії партнерів неконструктивні форми поведінки та дають підстави для підвищення рівня конфліктності між партнерами, при цьому цінності (родинних традицій, самостійності, універсалізму) більшою мірою визначають якість подружнього життя та є актуальними для зменшення кількості та масштабності подружніх конфліктів. Отже, сформованість системи цінностей особистості є важливою умовою її гармонійного особистісного становлення та функціонування, допомагає усвідомити життєвий досвід, успішно адаптуватися в суспільстві та самореалізуватися для досягнення поставлених цілей, особливо коли йдеться про подружні взаємини. Члени подружжя через власну рефлексію, загальне і цілісне уявлення про себе, через розвиток самосвідомості як процесу самопізнання формують систему родинних ціннісних орієнтацій, які визначають спрямованість їх спільної діяльності, стратегій поведінки, стилів взаємодії з оточенням. Подальшими перспективами дослідження може бути вивчення ціннісних орієнтацій у процесі переживання внутрішньосімейних криз тощо.

Бібліографічні посилання

- Chernykov, A. V. (1998), "Genogram and category analysis of family life" ["Genogramma i kategorii analiza semejnoy zhizni"]. *Psychological consultation – Psikhologicheskaya konsul'taciya*, № 1, p. 109–125.
- Groningen, R. (2008), *Mean or green? Value orientations, morality and prosocial behavior*. Berlin.
- Hyamyalyajnen, Y. (1993), *Educating parents: Concepts, trends and prospects* [Vospitanie roditel'ev: Konceptii, napravleniya i perspektivy], Moscow.
- Kovalova, L. (2004), Psychological aspects of marital conflicts [Psykhologichni aspekty podruzhnykh konfliktiv], Chernivtsi, p. 143–144.
- Schneider, L. B. (2000), *Psychology of family relations* [Psikhologiya semejnykh otnoshenij], Moscow.
- Schwartz, S., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Ramos, A., Verkasalo, M., Lonnqvist, J., Demirutku, K., Dirilen-Gumus, O. & Konty, M. (2012), "Refining the theory of basic individual values". *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 103, № 4, p. 663–688.
- Schwartz, S. H. (2012), Refining the Theory of Basic Individual Values. *Journal of Personality & Social Psychology*, № 8/4, p. 663–688.
- Shatynska, O. P. (2013), *The relationship between a person's life path and values* [Vzaimozv'язok zhyttievoho shliakhu osobystosti ta yii tsinnosti], Drobovych, p. 283–284.
- Shevchuk, M. V. (2000), *Psychological mechanisms of transformation of value orientations of student youth* [Psykhologichni mekhanizmy transformatsii tsinnisnykh oriientsii studentskoi molodi], Kiev.
- Shpranger, E. H. (1992), *Two types of psychology* [Dva vida psikhologii], Moscow.
- Silyaevoy, E. G. (2002), *Psychology of family relationships with the basics of family counseling* [Psikhologiya semejnykh otnoshenij s osnovami semejnogo konsul'tirovaniya], Moscow, p. 3–49.
- Skliaruk A. (2013), "The current state of scientific conceptualization of the category "problem family"" ["Suchasnyi stan naukovoï kontseptualizatsii katehorii "problemna simia"]. *Psychology of personality – Psykhologhiia osobystosti*, № 1, p. 270–280, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Po_2013_1_32.
- Tkachuk, T. A. & Ishchenko, A. S. (2017), Psychological peculiarities of friendship in conflict situations ["Psykhologichni osoblyvosti vzaiemodii podruzhzhia u konfliktnykh sytuatsiiakh"]. *Young scientist – Molodyi vchenyi*, № 5 (45), p. 227–230.